

PŘÍSPĚVKY K AKTUÁLNÍM OTÁZKÁM JAZYKOVĚDNÉ RUSISTIKY (3),
editor Jiří Gazda, Univerzita v Brně, Brno 2009, 188 ss.

W językoznawstwie czeskim głęboko zakorzeniona jest tradycja organizacji konferencji, których celem jest uświetnienie wszelkiego rodzaju jubileuszy urodzin czy lat pracy twórczej uczonych. Nie inaczej stało się w przypadku 80. urodzin profesora Stanisława Žaży, wybitnego slawisty od samego początku swojej kariery naukowej związanego z Uniwersytetem im. Masaryka w Brnie. To właśnie w uznaniu wielkich zasług jubilata zorganizowana została w dniu 17 kwietnia 2009 roku konferencja *Aktuální otázky současné jazykovědné rusistiky*. Wygłoszone na niej referaty złożyły się na zawartość recenzowanego trzeciego tomu serii wydawniczej *Příspěvky k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky*.

Zgromadzone w tomie teksty prezentują efekty badań językoznawców z ośrodków akademickich Czech, Rosji, Słowacji i Ukrainy. Co ważne dla polskiego czytelnika, napisane są one w języku czeskim, słowackim i rosyjskim. W tym ostatnim napisanych jest 11 artykułów, co z pewnością stanowi dodatkową zachętę do lektury dla polskich rusycystów.

Od tego rodzaju jubileuszowych publikacji trudno oczekiwać jednorodnej problematyki, autorzy prezentują bowiem efekty często od siebie bardzo odległych metodologicznie badań. Nie inaczej jest w przypadku recenzowanego tomu. Perspektywy badawcze przyjęte przez poszczególnych autorów odzwierciedlają jednak, co jest zaletą tomu, współczesne tendencje w badaniach nad językiem rosyjskim (w większości prezentowanych prac) i czeskim.

W otwierającym tom artykule *Človek v jazyku – člověk v jazykovede* Jana Sokolová (Nitra) prezentuje podstawy metodologii językoznawstwa antropologicznego. Na ich tle stara się zdefiniować podstawowe pojęcia funkcjonalno-antropologicznej koncepcji języka: interpretację (w aspekcie kognitywnym i pragmatycznym), zasadę dyskursu, język, człowieka, projekcję i autoprojekcję człowieka w języku, interakcyjną projekcję i autoprojekcję człowieka w języku. W opisywanej koncepcji autorka widzi kierunek badań od globalizacji do indywidualizacji, zaś w języku – także indywidualną tożsamość człowieka.

Do opisu zjawisk współczesnego języka rosyjskiego i czeskiego wiele wnosi szkic Blaženy Rudincovej (Ostrava) *Prefixoid evpo- jako komponent ruských hybridních kompozit*. Złożenia hybrydowe, co należy podkreślić, są we współczesnej ruszczyźnie zjawiskiem częstym. Lingwistka konstatuje, iż prefiks *evro/evpo* jest polisemiczny i posiada trzy znaczenia: „europejski” w sensie geopolitycznym, np. *евроцентризм / eurocentrismus*; „dotyczący Unii Europejskiej”, np. *еврокомиссар / eurokomisař*; „dotyczący waluty euro”, np. *евробанкноты / euronankovky*. Wartość pracy podnosi dodatkowo opis diachroniczny funkcjonowania rosyjskiego przedrostka *evpo-* na przestrzeni ostatnich kilkadziesiąt lat.

Teoretycznie niezwykle ciekawy artykuł Nikołaja Alefirenki (Biełgorod) i Ludmiły Stiepanowej (Ołomuniec) *Современная лингвокультурология: когнитивно-синергетические аспекты* sytuuje się w nurcie współczesnych badań etnolingwistycznych. Jak wiadomo, ten popularny kierunek współczesnego językoznawstwa badający "kulturę w języku" nie do końca został zdefiniowany. Autorzy, podkreślając zbieżność lingwokulturologii i lingwokognitywistyki, widzą konieczność określenia przez tę pierwszą zadań, przedmiotu analizy, koncepcji założeń teoretycznych, metodologii oraz metod badań. To, ich zdaniem, pozwoli na odróżnienie lingwokulturologii od innych nauk kognitywnych – psychologii kognitywnej i językoznawstwa kognitywnego.

Stosunkowo nowe zjawisko językowe – rosyjski slang internetowy (*олбанскей йазыг*) – opisuje w artykule *Olbanskij jazyk – hra, hrozba, nebo výzva?* Jiří Gazda (Brno). Ten fenomen językowy powstały w Internecie stanowi dla autora rodzaj swoistej gry językowej, polegającej na nierespektowaniu zasad ortografii. Nie byłoby w tym nic złego, gdyby *олбанскей йазыг* nie był niebezpieczeństwem dla normy poprawnościowej współczesnej ruszczyzny. Jego elementy bowiem przenikają do innych sfer komunikacji społecznej – mass mediów, reklamy, dyskursu politycznego itp. Według badacza, rosyjski slang internetowy stanowi duże zagrożenie dla młodych rodzimych użytkowników języka rosyjskiego, wykształcając w nich niepoprawny uzus, który, jak wiadomo, kształtuje normę językową.

Szkic cenny dla konfrontacji czesko-rosyjskiej przedstawia Jiřina Svobodová (Pilzno). Badana przez autorkę derywacja wybranych grup czasowników czeskich i rosyjskich pokazuje różnice między, zdawałoby się, oczywistymi synonimami. Wnioski autorki mają znaczenie dla procesu akwizycji języka obcego (rosyjskiego), ale także pozwalają na unikanie błędów wynikających zarówno z interferencji międzyjęzykowej (czesko-rosyjskiej), jak i wewnątrzjęzykowej.

Artykuł *Pohyby tela ako motivačná báza slovenských a rusach frazém* Milady Jankovičovej (Nitra) wpisuje się w nurt współczesnych badań frazeologicznych. Zadaniem, jakie sobie postawiła lingwistka, jest analiza rosyjskich i słowackich frazemów pod kątem ich motywacji, którą stanowią ruchy ciała. Okazuje się, iż można mówić o dwóch semantycznie odmiennych grupach frazemów. Pierwsza grupa to nienacechowane tradycyjne frazemy powstałe w wyniku frazeologizacji wolnych połączeń wyrazowych i opisujące ruchy ciała wyłącznie jako powodujące zmianę jego położenia w przestrzeni. Drugą grupę tworzą nacechowane związki frazeologiczne powstałe analogicznie, które choć opisują ruchy ciała, to jako niewerbalne środki komunikacji językowej wyrażają emocje.

Helena Flídrová (Ołomuniec) podejmuje zagadnienie eksplicytności i implicytności znaczeniowej w języku czeskim i rosyjskim. Przytaczając konkretne przykłady, formułuje wniosek, iż często większa szczegółowość i precyzja wypowiedzi w języku rosyjskim pozwala na łatwiejsze rozumienie tekstu. Ponadto rosyjska

eksplicytność może być odbierana przez Czechów jako redundancja. To wszystko, zdaniem autorki, powodować może niemałe trudności w procesie tłumaczenia.

Artykuł *Предложенческие структуры с глагольно-адъективными предикаторами в русском языке (в сопоставлении с чешским)* Josefa Anderša (Ołomuniec) to, jak sam tytuł wskazuje, analiza porównawcza określonych czeskich i rosyjskich struktur syntaktycznych. Ten merytorycznie interesujący tekst skłania jednak do wniosków natury ogólniejszej. Nie chcąc w żaden sposób ingerować w prawo badacza do określania obiektów jego naukowych dociekań, pragnąłbym jednak zwrócić uwagę na sam tytuł szkicu, który, w moim przekonaniu, może wzbudzać kontrowersje. Otóż wybór przez autora języka wykładu (w tym przypadku rosyjskiego) narzuca mu, a przynajmniej powinien, przyjęcie określonego aparatu pojęciowego powszechnie przyjętego w danej dziedzinie do opisu obiektu badawczego. Użycie zatem w tytule określenia „предложенческая структура” stanowi odstępstwo od tej zasady, gdyż praktycznie nie jest ono używane. W językoznawstwie rosyjskim powszechnie przyjęte jest określenie „структура предложения”, zresztą użyte przez autora w samym tekście. Nie chcę podawać w wątpliwość zasadności stosowania terminu „партиципant”, choć, jak wiadomo, w ruszczyźnie znajdujemy określenia „участник ситуации” czy „коммуникант”.

Milan Jelínek (Brno) opisuje funkcjonowanie analitycznych struktur werbo-nominalnych w języku czeskim i rosyjskim. Jak wiadomo, choć konstrukcje te cechuje ekwiwalencja semantyczna w stosunku do swoich odpowiedników jednoleksemowych, to odznaczają się one większą precyzją i wyrazistością. Praca, choć z oczywistych względów objętościowo skromna, zawiera wiele ciekawych spostrzeżeń dotyczących zarówno czeskich i rosyjskich konstrukcji, jak i spotykanych w językach zachodnioeuropejskich (angielskim, francuskim, niemieckim). Dobrze świadczy o rzetelności badawczej autora odwoływanie się do językoznawców, którzy zajmowali się tą problematyką na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Warto przecież pamiętać, iż nie kto inny jak Danuta Buttler pisała o ekspansywności struktur analitycznych, będących rezultatem procesu multiwerbizacji. Artykuł pokazuje, że analiza konstrukcji werbo-nominalnych może być przeprowadzana na wielu poziomach, np. leksykalnym, składniowym czy frazeologicznym.

Kladení čárky za slovem v ruštině proti češtině ve všeslovanské perspektivě to tytuł szkicu brneńskiego slawisty Vladimíra Šaura poświęconego szczegółowym zagadnieniom ortografii czeskiej i rosyjskiej. Badacz w swojej analizie nie ogranicza się jednak wyłącznie do wyeksponowania różnic w stawianiu przecinka za słowem w czeszczyźnie i ruszczyźnie, niejednokrotnie odwołuje się do innych języków. To poszerzenie perspektywy badawczej o inne języki słowiańskie (bułgarski, słoweński, polski, słowacki, macedoński) jest wyjątkowo cenne dla Czechów ich się uczących.

Jiří Korostenski (Czeskie Budziejowice) w artykule *Spojitelnost rozměrových adjektiv se substantiva v atributivní pozici (česko-ruské srovnání)* koncentruje się

na łączliwości przymiotników określających miarę z rzeczownikami w relacji atrybutywnej. Łączliwość ta ograniczona jest wieloma czynnikami kognitywnymi. Najważniejszy spośród nich jest *typ topologiczny (topologický typ)*, w ramach którego ten sam rozmiar obiektu może być określony w różny sposób. Zaprezentowana analiza pokazuje, że wiele czeskich i rosyjskich rzeczowników pospolitych mimo pełnej symetrii znaczeniowej nie tworzy analogicznych połączeń z przymiotnikami. Określenie przyczyn tego stanu rzeczy z perspektywy językoznawstwa kognitywnego wydaje się badawczo wartościowe.

Praca *K syntaktickým rysům „netspeaku“* Ladislava Vobořila (Ołomuniec) stanowi krótką, ale dobrze udokumentowaną materiałowo, charakterystykę netspeaku, czyli pisanego języka mówionego w Internecie. Autora interesują przede wszystkim syntaktyczne elementy potoczności, które można znaleźć w pisanym języku mówionym: segmentacja wypowiedzi, synkretyzm, swobodny szyk wyrazów, parcelacja, elipsa, sygnały fatyczne (komentarze metatekstowe, operatory tekstowe) w funkcji wtrącenia.

Nową dyscyplinę badawczą, jaką jest juryslingwistyka (lingwistyka prawnicza), przybliżyła w artykule *Об одном направлении современной лингвистики – юрилингвистике* Milena Rykovská (Pilzno). Lingwistka podkreśla szybki rozwój tej dyscypliny w Federacji Rosyjskiej i przytacza konkretne tego dowody. Jednocześnie postuluje konieczną współpracę językoznawców i specjalistów w dziedzinie prawa w Republice Czeskiej.

Szkic Olgi Berger (Brno) *Сопоставительный анализ синтаксической терминологии в русском и чешском языках с точки зрения принципа номинации* stanowi analizę porównawczą czeskiej i rosyjskiej terminologii składniowej. Badaczka wskazuje brak symetrii między czeskimi a rosyjskimi terminami na trzech poziomach: leksykalno-semantycznym, słowotwórczym i morfologicznym. Wydaje się, że szkic mógłby być jeszcze lepszy, gdyby autorka zdecydowała się na zbadanie tylko jednego typu asymetrii. Analiza byłaby wtedy pełniejsza, bardziej szczegółowa, mniej powierzchowna.

Problematyce tworzenia czeskiej i rosyjskiej terminologii archeologicznej poświęca swój artykuł Stanislav Oplatek (Brno). Centralnym pojęciem szkicu jest afiksoid rozumiany jako złożenie hybrydalne, różniące się od afiksu i morfemu rdzennego znaczeniowo, formalnie i funkcjonalnie. Wyniki analizy porównawczej czesko-rosyjskiej są ciekawe, mimo iż dotyczą jednej, stosunkowo wąskiej, dziedziny nauki. Potwierdzają one mniejszy opór języka rosyjskiego w porównaniu z czeskim przed zapożyczeniami. Niestety, szkic nie prezentuje się okazale od strony formalnej. Sprawia wrażenie jakby był częścią większej całości adaptowanej pośpiesznie do bieżących potrzeb wydawniczych.

Specyfikę użycia rosyjskich rzeczowników w liczbie pojedynczej i mnogiej omawia Aleš Brandner (Brno). Analizuje poszczególne grupy rzeczowników, włącznie z singularia tantum i pluralia tantum. Odrębnie charakteryzuje rosyjskie

rzeczowniki zbiorowe, eksponując rozróżnienie między mnogością a zbiorowością ważne w kontekście ich łączliwości z niektórymi grupami rzeczowników. Badacz zwraca uwagę na ważną rolę kontekstu przy określaniu gramatycznej kategorii liczby rzeczowników.

Wnikliwą analizę porównawczą sufiksu *-k(a)* we współczesnym języku czeskim i rosyjskim prezentuje Marta Vágnerová (Czeskie Budziejowice) w artykule *O příponě -k(a) v současné ruštině a češtině*. Okazuje się, że czeskie i rosyjskie rzeczowniki na *-k(a)* tworzą zwartą, polifunkcjonalną, wyjątkowo liczną grupę jednostek leksykalnych. Zdaniem autorki, aktywne użycie rzeczowników z *-k(a)*, a także tworzenie z jego udziałem w obydwu językach wciąż nowych wyrazów od rzeczowników, przymiotników, czasowników, przysłówków i liczebników pokazuje jego wyjątkowe, nieporównywalne z innymi sufiksami właściwości.

Nieodmiennie rzeczowniki rosyjskie na przełomie wieków są przedmiotem analizy Zdeňki Nedomowej (Ostrawa). Swoją uwagę lingwistka koncentruje na zapożyczeniach, które na przestrzeni ostatnich 20 lat (lata 90-te XX w. – pierwsza dekada XXI w.) weszły do języka rosyjskiego. Zjawisko to potwierdza wiodącą rolę analizy w systemie morfologicznym współczesnej ruszczyzny. Badaczka omawia poszczególne grupy zapożyczonych rzeczowników nieodmiennych, wskazując ich proveniencję. Odnotowuje stały wzrost liczby nieodmiennych rzeczowników obcego pochodzenia we współczesnym języku rosyjskim. Tę tendencję, jak pisze, potwierdzają zarówno badania statystyczne prowadzone nad słownictwem prasy, jak i najnowsze prace leksykograficzne.

Zdeňka Vychodilová (Ołomuniec) w szkicu *Колоссы́ nebo Колузе́й? Latinská vlastní jména v ruštině* podejmuje problem wariantywności w przekładzie łacińskich i greckich nazw własnych na język rosyjski. Na konkretnych przykładach wykazuje niekonsekwencję tłumaczy, którzy te nazwy przekładają, transliterują lub transkrybują. Ponadto czynią to na podstawie niejednorodnych zasad transkrypcji lub transliteracji, co może powodować różnego rodzaju nieporozumienia w komunikacji międzyjęzykowej. Czytając artykuł ołomunieckiej badaczki, przychodzi na myśl wątpliwości odnośnie do tłumaczenia rosyjsko-polskiego nazw własnych w pracach leksykograficznych. Ich źródłem jest sam wybór między transliteracją a transkrypcją, choć ta ostatnia powinna mieć dla tłumacza pierwszeństwo.

Przeglądowi najnowszych prac z zakresu badań etymologicznych nad językiem rosyjskim poświęca swoje studium pt. *Nad novými etymologickými slovníky v ruštině* Ilona Janyšková (Brno). Autorka omawia nie tylko opracowania słownikowe, ale także monografie zbiorowe zawierające artykuły dotyczące leksykografii etymologicznej. Właśnie w opisie aktualnego stanu badań nad etymologią słownictwa rosyjskiego należy upatrywać największą wartość prezentowanej pracy.

Z artykułem Ilony Janyškovéj wyraźnie koresponduje szkic Pavli Valčákovéj (Brno) *Kontinuanty stsl. kvasъ a kysělъ v ruském lexiku*. Stanowi on udaną próbę prześledzenia ewolucji rzeczownika *kvasъ* i przymiotnika *kysělъ* w poszczegól-

nych językach słowiańskich. Recenzowana praca z zakresu językoznawstwa historyczno-porównawczego przynosi wiele ciekawych spostrzeżeń dotyczących nie tylko języka rosyjskiego, ale także innych języków słowiańskich. Jedynym mankamentem jest brak jakiegokolwiek syntetycznego podsumowania, które wieńczyłoby przeprowadzoną analizę.

Tytuł artykułu Tatiany Nikołajewej (Kazań) *Об одном неизученном явлении в русском и других славянских языках* już sam w sobie jest frapujący. Zjawisko tzw. enantosemii, bo o niej mowa, jest szczególnym rodzajem antonimii, którą tworzą znaczenia składające się na strukturę semantyczną słowa. Zdaniem badaczki, najbardziej perspektywiczne są badania nad przekształceniami semantycznymi wyrazów, które mają znaczenia przeciwstawne w poszczególnych językach słowiańskich. Należy podkreślić, iż lingwistka nie tylko wyróżnia enantosemię leksykalną (*лексическая энантиосемия*), ale również słowotwórczą (*словообразовательная энантиосемия*).

Praca Anatolija Zahnitko (Donieck) stanowi przyczynek do omówienia trudności związanych z klasyfikowaniem partykuł pod względem semantycznym i funkcjonalnym. Wynikają one z ich polifunkcjonalności, łączliwości z innymi elementami zdania (wypowiedzi) oraz kontekstu. Autor odwołuje się do prac językoznawców czeskich, rosyjskich i ukraińskich, przytaczając ich klasyfikacje. Niepodobna jednak nie przywołać w tym miejscu niewymienionej, a fundamentalnej dla badań w tej dziedzinie monografii autorstwa Tatiany Nikołajewej *Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков)*, zawierającej nie tylko typologię partykuł słowiańskich, ale także analizę ich semantyki i funkcji.

Najnowszym zjawiskom językowym w środowiskach biznesowych poświęca swój tekst *Pojmenování nových profesí a pozic v oblasti ekonomiky a podnikání (v rusko-českém srovnávacím plánu)* Ljuba Mrověcová (Ostrawa). Choć praca jest czesko-rosyjską analizą porównawczą, to ściśle powiązana jest z angielskim językiem biznesowym. Właśnie anglicyzmy najbardziej oddziałują na oba języki słowiańskie, narzucając im tworzenie nazw zawodów i stanowisk za pomocą obcojęzycznych jednostek leksykalnych (nie mówiąc, oczywiście, o pełnych zapożyczeniach). Najlepszy tego przykład stanowią analizowane przez autorkę czeskie i rosyjskie nazwy zawodów i stanowisk z zakresu technologii informacyjnej. Artykuł skłania do refleksji nad zagrożeniami, które niesie biznesowa moda językowa dla czeskiej i rosyjskiej normy poprawnościowej. Trudno bowiem zakładać, iż język w biznesie nie ma wpływu na stan współczesnej czeszczyzny i ruszczyzny.

Czeskie części mowy w konfrontacji z rosyjskimi w studium *Части речи в русском и чешском языках* opisuje Oxana Ushakova (Brno). Szkic zawiera wiele interesujących spostrzeżeń i wniosków, wśród których najbardziej cenne są te opisujące różnice między dwoma systemami językowymi. Zastrzeżenie można mieć jedynie do samego tytułu, który bez wątpienia bardziej pasuje do obszernej monografii, niż do kilkustronicowego artykułu.

Najobszerniejsza praca *Изучение кириллических рукописей 15–19 вв. – этнические и конфессиональные процессы в карпатском регионе* Petera Žeňucha (Bratysława) wieńczy recenzowany tom. W rozumieniu autora, badanie rękopisów św. Cyryla i pamiątek piśmiennictwa na Słowacji jest dowodem na integrującą rolę dziedzictwa tradycji bizantyjskiej, która doprowadziła do wykształcenia się na terytorium dzisiejszej Słowacji językowej, etnicznej i kulturowej heterogeniczności.

Podsumowując, można stwierdzić, iż tematyka i problematyka prezentowanych artykułów odzwierciedla najnowsze tendencje metodologiczne we współczesnym językoznawstwie sławistycznym (głównie rusycystycznym). To z kolei sprawia, że trzeci tom serii wydawniczej *Príspevky k aktuálným otázkám jazykovédné rusistiky* zainteresuje bez wątpienia nie tylko językoznawców-slawistów, ale również każdego, komu bliskie są zagadnienia porównawczego opisu języków słowiańskich.

Andrzej Charciarek

Magnus Ljunggren, TWELVE ESSAYS ON ANDREJ BELYJ'S „PETERBURG”, Göteborgs Universitet: „Acta Universitatis Gothoburgensis”, Slavica Gothoburgensia 8, 2009, s. 184, ISBN 978-91-7346-590-8, ISSN 0081-0010.

Wśród najnowszych publikacji zachodnich rusycystów na wyjątkową uwagę zasługuje zbiór esejów Magnusa Ljunggrena w całości poświęcony znakomitej powieści Andrieja Biełego. Ljunggren, profesor Uniwersytetu w Göteborgu, jest autorem wielu świetnych prac o losach rosyjskich symbolistów, między innymi książki *The Russian Mefisto. A Study of the Life and Work of Emilii Medtner* („Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Russian Literature”, 27, Stockholm 1994) oraz *The Dream of Rebirth: A Study of Andrej Belyj's Novel* („Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Russian Literature”, Stockholm 1982). Należy dodać, że pierwsza z wymienionych pozycji została przetłumaczona na język rosyjski i wydana w cenionej serii „Современная западная русистика” (Магнус Юнггрен, *Русский Мефистофель. Жизнь и творчество Эмилия Меднера*, Академический проект, Санкт-Петербург 2001).

W *Dwunastu esejach...*, z których sześć zostało opublikowanych już wcześniej w odrębnych edycjach, Ljunggren po raz kolejny powraca do tematu *Petersburga*. Szwedzki badacz tropi fakty z życia Biełego, które jego zdaniem wpłynęły na strukturę powieści. Przede wszystkim wskazuje na osoby, zdarzenia oraz brzemienne w skutki spotkania, a następnie przedstawia ich bezpośrednie i pośrednie konsekwencje literackie. Precyzyjna faktografia, splatająca się z drobiazgową analizą tekstu powieści (nierzadko jej kolejnych, różniących się od siebie wersji), wspomnień oraz korespondencji Biełego pozwala autorowi odnaleźć niedostrzeżone przez innych badaczy